

vagy pedig bibliografailag jobbra jelentéktelen, csakogy az előző egy homályos passzusa szerint régi »kódex kötések«-be bujtatott nyomtatványok. Ugy látszik, a jegyzék összeállítói előtt e »kódex kötések« teszik a gyűjtemény legnagyobb becsét, mert másként inkább a régi magyar nyomtatványoknál alkalmazták volna a megkülönböztetésnek e, valljuk be, nagyon is szerény és primitív jelét! Egy másik, a használhatóságot nagyban csökkentő hiánya a műnek, hogy nincs általános névmutatója. Ugyancsak a használhatóság rovására esik az is, hogy a kiegészítésre váró csonka műveknek s a másodpéldányoknak jegyzéke nem egyfolytában, hanem minden szak végén van közölve. Befejezésül még csak azt említem meg, hogy a szerzők nevei, főleg a latinok s az ellatinosítottak — a bibliografia legelemibb szabályai ellenére — igen gyakran nem alanyesetben vannak kitéve.

Dr. Gulyás Pál.

Dr. Arnim Graesel. *Handbuch der Bibliothekslehre. 2., völlig umgearb. Auflage der »Grundzüge der Bibliothekslehre. Neubearbeitung von Dr. Jul. Petzholdts Katechismus der Bibliothekslehre.«* Lipcse, 1902. X + 584 l. 8-r. Ára 15 márka.

»A könyvtárra vonatkozó elméleti kérdések, általában a könyvtárügy és különösen az egyes könyvtárak története saját tudománynak — a könyvtártudománynak — a tárgyai.« Ebből az alapmeghatározásból indul ki *Graesel* művének második fejezetében. S valóban, ha az ember ismeri az öreg *Petzholdt*nak szerény, szegényes *Katechismusát*, sőt még annak *Graeseltől* való 1890-iki átdolgozását is, a *Grundzüge*-t, és ezekkel összeveti ezt az előkelően kiállított, 125 ábrával élénkített vaskos, nagy kötetet, a mely már a *Handbuch* elnevezést viseli, érti és méltányolni tudja a szerzőnek hivatásos büszkeségét, a melylyel szaktudásának a tudomány nevét adja. Ismeretes azonban, hogy maguk a bibliologia irodalmi munkásai távolról nincsenek e tekintetben egy véleményen. Jellemző, hogy éppen *Dziatzko*, a könyvtártannak első egyetemi előadója, szintén azok közé tartozik, a kik különválasztván a könyvtár ismeretét az írás és a könyv ismeretétől, tagadják a könyvtárismeret tudományjellegét. Ugy tetszik nekünk, hogy joggal. A tudomány összefüggések, okok és okozatok, következmények kutatása és rendszeres összefoglalása. A kutató és spekulatív elem kétségtelenül hiányzik a könyvtárismeretből, hacsak nem szabjuk annak határait oly tágra, mint azt *Eichler* teszi, a ki szerint a könyvtártudomány az irodalmi emlékek keletkezésének, terjedésének és használatának előfeltételeit és módjait is kutatja. Sokkal helyesebbnek tetszik Oskar *Meyer*nek meghatározása, hogy a könyvtárnak működése csupán egy tudományosan

képzett férfi tevékenysége bizonyos téren; nem egy, hanem több tudomány szolgál kiképzésére és támaszául.

Ez úgyszólván az egyetlen alapvető kérdés, a melyben *Graesel* nem értünk egyet. S azt hisszük, hogy *Graeselnak* az egész művén keresztülvonuló alapfölfogásával a könyvtárnok hivatásáról sokkal jobban egyez meg a könyvtárismeretnek mint egyszerű tannak koncipiálása. *Graesel* oly határozottan tanítja, — minden kérdés vitatásánál áthatja azon nézet, — hogy a könyvtárnok igazi hivatása *mások* tudományos működésének előmozdítása, hogy ez maga is a könyvtárnoknak tudását az emberi tudás fokozataiban szerényebb helyre utasítja. (A mi persze távolról sem zárja ki, hogy a könyvtáros tudós is legyen.)

A könyvtárnok hivatásáról való ezen demokratikus fölfogás mellett *Graesel* könyvének második alapvonása — *modernsége*. Ő ugyan mindenütt, a hol valamely kérdésben ellentétes nézetek vannak, lehetőleg óvakodik határozott ítélet mondásától; mint igazi kézikönyv, mindig megőrzi a tájékoztató, az informatív jelleget. De a könyvtártechnika és a könyvtárkezelés legujabb eredményeit oly kitűnő figyelemben részesíti, objektív szembeállításában is átcsillan a feltörekvő újabb iránt érzett rokonszenve, hogy sokszor azt hinnők, hogy fiatal, és így eo ipso az újért lelkesedő kezdőnek s nem a régiben megrögzeni szokott idősebb embernek műve e könyv. Ez teszi oly nagyon vonzóvá. S ezért és mert a könyvtárnok hivatásáról való fölfogását következetesen érvényre juttatja egész könyvében, tekinthetjük azt a modern könyvtári törekvések alapvető kézikönyvének.

Vegyük azonban egyes részleteit sorjában.

Anyagának csoportosításában *Graesel* teljesen megtartotta az 1890-iki kiadásban fölállított és azután az 1897-iki francia kiadásban némileg módosított osztályozást. *Petzholdt* az ő Katechismus-ában két részt különböztetett meg; az egyik szólt a könyvtár szervezéséről, a másik igazgatásáról. Ebből a fölosztásból sok ismétlés származott. *Graesel* az anyagot szintén két részre osztja, a melyeket megelőz a bevezetés, a melyben a könyvtár-tudomány fogalmát állapítja meg és irodalmát ismerteti. Az első rész a könyvtár épületéről, hivatalnokairól és anyagi eszközeiről szól, mintegy az előfeltételeiről a második résznek, a mely a könyvkincsről szól. A bevezetés négy szakaszra, az első rész három, a második ugyancsak három fejezetre oszlik, a melyeken belül hat, illetve tizenegy szakaszt különböztet meg. A harmadik rész függelék, pótlékokat és az indexet tartalmazza.

A könyvtár fogalmát úgy határozza meg, hogy az »nyilvános vagy magán használatra fölállított könyvgyűjtemény« (6. l.)

A könyvtárismeret szerinte — miként említettük — tudomány. Ezt elválasztja a könyv- és más tudománytól, a melyek a

könyvtártudománynak segédtudományai. A könyvtártudománynak két egyenrangú része van: a könyvtártan és a könyvtárrajz (Bibliothekskunde). A könyvtártan »a könyvtárak igazgatásához szükséges ismereteknek rendszeres összessége« (9. l.), míg a könyvtár-rajz tárgya a nyilvános és magán könyvtárak története és statisztikája, könyvtárnokoknak és könyvtárak alapítóinak életleírása volna. Ez tehát a könyvtártudománynak empirikus, a könyvtártan az apriorisztikus része. Graesel az ő könyvében csakis ezzel foglalkozik.

Több mint harmincz oldalon ismerteti a könyvtártannak gazdag irodalmát. Természetszerűleg a német könyvtártani irodalomnak szenteli a legtöbb helyet, a mely a leggazdagabb is; nagy gonddal sorolja föl a népkönyvtárak irodalmát is. Ez a fejezet a szöveget végig kísérő bő irodalmi jegyzetekkel a mindennapi használatra teljesen kielégítő bibliografiai forrás.

A könyvtárépületről több mint száz oldalon értekezik. Ez a fejezet oly gazdag létező könyvtárépületek leírásában, a könyvtárberendezési technika legújabb jelenségeinek bemutatásában és méltatásában, hogy teljesen nélkülözhetővé teszi a *Handbuch der Architektur* illető kötetét. Nem kell ismételnünk, hogy *Graesel* itt is teljesen modern, egyaránt meleg szószólója a villamos világításnak, a telefon bevezetésének a könyvtárba, a (különben már a múlt század elején Beyerbach frankfurti levéltárnoktól ajánlott) magazin-rendszernek stb. Az emeletek leggazdaságosabb magasságáról igen értékes összeállításokat közöl a különböző könyvtárak méréseiből és számításából; nyomatékosan rámutat, mily nagy helyet lehet itt is nyerni a könyvek alakjának egységes méretek szerinti megállapításával. A kívánatos csak az, hogy ezt az értékes fejezetet ne csak a könyvtárnokok ismerjék, hanem a könyvtárak építői is; hogy elkerülhetők legyenek azok a ballépések, a melyeket még ma is elkövetnek, valahányszor elmulasztják, a könyvtár építésénél a könyvtárnok tanácsát kikérni.

Említésre méltó itten, hogy *Graesel* a könyvvállványok legújabb rendszereivel szemben a régi szabályozó szögeknek (Stellstifte) híve; elismeri ugyan az újabb állvány-rendszerek kényelmességét, de azt tartja, hogy előnyeik a magasabb költségeket föl nem érik. Mindazáltal részletesen ismerteti, és ábrákban is bemutatja az újabb rendszereket (a melyek közül tudtunkkal *Wenker* rendszere terjed Magyarországon).

A második fejezetben a könyvtári tisztviselőkről szól; ide tartozik az első függelék is. Ez egyike a könyv legszebb részeinek. Erélyesen támadja azt az elterjedt fölfogást, hogy a könyvtárnokság nem önálló hivatás, hogy különösen könyvtár vezetésére bármely tudós alkalmas, sőt ezt mellékshivatalként is elláthatja. Meglehet benne is az a három személyi tulajdonság, a mely a könyvtárnok-

nál elengedhetlen, t. i. rendszeretet, szorgalom és humanitás, birhat ez is a kellő emlékezettel, ítélőképességgel, gyűjtő szenvedélyvel, továbbá az általános és a könyvtári szakismeretekkel (bár mindenesetre legnagyobb ritkaságszámba megy az ilyen); de legtöbbször csak saját studiuma segédeszközének tekinti az alája rendelt könyvtárt, a melylyel semmiesetre sem szolgálja azt a célt, a melyet Graesel a könyvtárnoknak kitűz és a mely mások tudományos munkájának előmozdításában áll.

Németországban alig is van ma már olyan egyetemi könyvtár, a melyben a tanárkönyvtárnokok régi rendszere dívik. És ha Európában nem is tartunk még annál a fölfogásnál, hogy »a library is a school and the librarian is in the highest sense a teacher« (Melvil Dewey), az kétségtelen, hogy a könyvtárnokságnak élethivatásként való alakulása a tudomány szempontjából nagy előny; csak ez által vált lehetségessé, hogy a könyvtárak többé nem »staubige, öde und unbesuchte Säle, in denen sich der Bibliothekar wöchentlich einige Stunden von Amstwegen aufhalten muss, um diese Zeit über — allein zu sein« (Ebert).

Ha ez a könyvtárnok előképzettségére más követelményeket involvál, nevezetesen a könyvtári szakműveltség megszerzését tekinti a hivatás gyakorlásának főfeltételül, másrészt a könyvtárnok irodalmi működését éppenséggel nem zárja ki. A bibliologia irodalmi művelése éppen a könyvtárnoknak sajátos föladata; a mellett nemcsak megengedhető, de egyenesen kívánatos, hogy a tudomány valamely ágában önnállóan dolgozzék. Ez éppen a könyvtárnok azon hivatásából folyik, hogy mások tudományos működésének előmozdítója legyen; mert ez nyilván csak akkor lehetséges, ha a tudományos kutatásnak útját-módját maga is ismeri.

Itten merül föl a könyvtárnok előképzettségének fontos kérdése is. Arról, hogy a könyvtárnok polihisztor legyen, ma természetesen nem beszélünk; elengedhetetlen azonban, hogy enciklopedikus műveltséggel bírjon, hogy az emberi tudás minden ágába valamelyes betekintése legyen. Természetes azonban, hogy ma, a mikor maga a bibliologia is annyira specializálódik, hogy az egyik könyvtárnok különösen csak a könyvtártannal foglalkozik, a másik csak a szükséges nyelvismereteket szerzi meg stb., előtérbe tolul a könyvtárnok speciális tudományos szakképzettségének kérdése is. És Graesel igen helyesen figyelmeztet, hogy a filologusok és a történészek túltengésének a könyvtárakban elejét kell venni, és jogászokat, orvosokat, technikusokat is kell alkalmazni. Hogy ez szakkönyvtárakra különösen áll, majdnem fölösleges hangsúlyozni.

A függelékben nagy részletességgel ismerteti a könyvtárnokok képzésének és különösen a könyvtárnoki szakképzésnek szabályzatait a különböző államokban.

Igen rövid a könyvtárak anyagi eszközeiről szóló fejezet. Itten sajnálattal nélkülözünk összeállításokat az egyes államok könyvtári költségeiről és a nagyobb könyvtárak költségvetéseiről. Arra is rá lehet itt mutatni, hogy a jó könyvtárnok sokszor többet ér, mint a sok pénz, hogy szűk anyagi viszonyok közt jobban tudja gyarapítani könyvtárát, mint a rossz könyvtárnok sok pénzzel; hogy a jó könyvtárnok rendszerint hamarabb is tudja meg-
lágyítani a fölöttes hatóságot, szintén bizonyos.

A könyvnek második része szól a tulajdonképpeni könyvtárról, vagyis a könyvkincsről és pedig az első fejezetben a könyvtár alapításáról, lajstromozásáról, felállításáról és számozásáról, végül a megőrzéséről. A második fejezet a könyvtár gyarapításáról, a harmadik a használatáról szól.

Az európai kontinensen nem igen dívik az az angol és amerikai szokás, hogy mecenások alapítanak nagy könyvtárakat, s azért minálunk a könyvtárak fejlődése igen lassu, a könyvtárak alapítása pedig a csekély anyagi eszközök vonta szűk határok közt történik. Nagyon fontos azért, hogy a könyvtár iránya pontosan megállapíttassék, hogy a beszerzéseket a lehető legolcsóbban eszközöljék stb. *Graesel* igen jó munkát végez, a mikor itten a célirányos és céltalan, az értékes és értéktelen beszerzések föltételeit megállapítja. Belső tulajdonságok állapítják meg valamely könyv tudományos értékét, külsők a különösségét és ritkaságát. Ezeket tartja *Graesel* beszerzendőknek. Ennek azonban ellen kell mondanunk. Azt hisszük, hogy különös és ritka könyvek gyűjtése csak az országos könyvtárak föladata, a többiek pedig csak a tudományos értéket tekintsek. A könyvtár nem múzeum, legfeljebb az országos könyvtárnak lehet az a hivatása, hogy könyvmúzeum is legyen. Újabb és olcsóbb stereotip vagy anasztatikus lenyomat a tudományos szakkönyvtár céljainak jobban felel meg és anyagi erőit is kiméli. A bibliofil azért sokszor rossz könyvtárnok.

A katalogizálásról szóló fejezet még az 1897-ik évi francia kiadással szemben is örvendetes átalakításokon ment át. A porosz állami könyvtárak számára kiadott lajstromozási szabályzatot¹ követi, mindazon dicséretre méltó egyszerűsítéseivel, a melyek más szabályzattól oly előnyösen különböztetik meg. A három katalogus, nevezetesen a rendszeres, a topografikus és a betürendes katalogus tekintetében az általánosan elfogadott nézetekkel találkozik. A betürendes tárgyi katalogust elveti, ellenben a tudományos katalogust föltétlenül szükségesnek tartja. Hangsúlyozza e katalogus rendszerének megállapításánál a tudományos rendszernek a bibliografiai igényekkel való összeegyeztethetlenségét; a bibliografiai rendszer tehát kompromisszum a kettő közt. Szól a

¹ Ismertetését l. ezen folyóirat 1900. évi folyamában.

katalogus kinyomatásáról. Ezt csak a nemzeti könyvtáraknál és a kis könyvtáraknál helyesli; nagy könyvtárak csak speciális katalogusokat adnak ki, de ilyet minél többet.

Meg kell itt említeni, hogy a disszertációkra a porosz utasítás azt rendeli, hogy 1800-ig a praeses neve alatt kell őket felvenni, csak 1800 után a defendens neve a rendszó; Graesel 1897-iki francia kiadásában ez az évszám 1750.

A könyvtárberendezésnek legvitásabb kérdése ma kétségtelenül a könyvek föllállításának a rendje. Nincs ugyan ma szó többé a helyhez kötött és a szabad rendszerről és a betűrendes föllállításnak is mind kevesebb híve van; de a rendszeres vagy a rendszertelen föllállítás előnye még mindig vitás. Amerikában és Angliában a könyvtárnokok a rendszeres föllállítás hívei; s talán nem tévedünk, ha ennek okát — nagyobb anyagi erők mellett — főképpen abban találjuk, hogy az angol könyvtárnokok a közönség érdekét tartják első sorban szem előtt, míg mifelénk inkább a könyvtárnok érdeke dominál, amely az egyszerűbb és kényelmesebb rendszertelen föllállítást kívánja. *Graesel* elismeri ugyan a rendszertelen föllállítás egyenjoguságát, de a tudományos mellett foglal állást, az osztályokon belül pedig a kronologikus rend szószólója. A formátum viszont egységes méretek szerint állapíttassék meg (a porosz utasítás szerint: 8 : 25 cm.-ig; 4° : 35 cm.-ig; 2° : 45.-ig; n. 2° : 45.-ön fölül). Az ugró számozás híve.

A legkitünőbb fejezetek közé tartozik az ötödik, a könyvtár gyarapításáról. *Graesel* a beszerzésekről való rendelkezés tekintetében a könyvtárnok önállósága, szuverénitása mellett foglal állást. A könyvtárbizottságok beavatkozása fölösleges, sőt káros. Azt hisszük, hogy *Graeselt* legutóljára érheti az a vád, hogy ezen ítéletében a könyvtárnokok egyoldalú érdekei befolyásolták. A könyvtár és a közönség érdeke vezet itt is, a mit bizonyít az is, hogy mint ellenőrző közeget elfogadja a bizottságot, de exekutív jogot nem koncedál neki. A beszerzéseknél utal a szakkönyvtáraknak jelentőségére is, a melyeknek létezése fölmenti az általános könyvtárakat azon kötelesség alól, hogy az irodalom minden ágára egyenlő figyelemmel legyenek. Szól a cseréről, mint a könyvtár gyarapításának egyik fontos eszközéről s a mit ő kívánatosnak mond Németországra — hogy a brüsszeli nemzetközi csereegyezményhez hozzájáruljon — az Magyarországra kétszeresen áll, mert mi ennél egyelőre csak nyerhetünk. Állami központi gyűjtőhelyet hoz javaslatba a könyvtárak másodpéldányának kicserélésének közvetítésére. Minálunk ilyen szerv van már; a múzeumok és könyvtárak orsz. főfelügyelőségének 1901. évi szabályzata tartalmaz ezirányú rendelkezést (7. §. g).

A könyv utolsó fejezete a könyvtár használatáról szól. *Graesel* alapirányából következik, hogy ezen kérdésben a leg-

liberálisabb álláspontot foglalja el. Nem szabad »tote Schätze für künftige Zeiten aufspeichern« (398. l). A katalogusokat a közönségnek hozzáférhetőkké kell tenni; az olvasóteremben nem szabad oly szigorú ellenőrzést gyakorolni, hogy az emberek elriadjanak; a könyvtárak több időn át legyenek nyitva mint most stb. Vajjon hozzájárulnak-e *Graesel* intelmei, hogy mifelénk is meghonosodjék azon szellem, a mely a közönség iránti bizalomra alapítja a könyvtárhasználás szabályait?

Messze túlhaladná ismertetésnek a keretét, ha *Graesel* könyve minden részének elemzésébe belemennék. Legyen szabad végül csak néhány hiányára és tévedésére utalni.

Hogy a magyar bibliologiai irodalmat alig-alig idézi, az inkább a mi hibánk, mint az övé. A mi német vagy latin nyelven megjelent, azt megemlíti ő is, így György Aladár könyvtárstatisztikáját, az egyetemi könyvtár kéziratkatalogusát stb. Ismerteti a köteles példányokról szóló magyar törvényt, ellenben nem tudja pld., hogy országos könyvtár Magyarországon is van (a N. Muzeumé) stb.

Teljesen hiányzik az oly fontos hatósági könyvtáraknak méltatása. A Börsenblatt f. d. deutschen Buchhandel a könyvkereskedők egyletének újabb határozata szerint könyvtáraknak nem adható, így tehát alig is szerepelhet a könyvtárnok segédeszközei közt. A bibliografiai forrásmunkák közt nemcsak Szabó és Hellebrandt Régi magyar könyvtára vagy Kertbeny könyve nincs említve, hanem hiányoznak német és francia munkák is, éppen a jog- és államtudományok köréből. Így a párisi notes critiques, Stammhammernek, Nettlaunak bibliografiái, Kuno Frankensteinnek folyóirata stb. Mennyire igaza van — önmaga ellen — *Graeseln*ek, hogy nemcsak filologusok legyenek könyvtárnokok!

Ritkán, de mégis megzavarja a könyv élvezését, hogy a régi Petzholdtból még ebben a kiadásban is vannak szószerinti részletek a stilus egységének rovására.

Mindez azonban nem csökkenti *Graesel* könyvének kiválóságát. Olyan könyv ez, hogy ennek és a Centralblattnak birtoka nélkülözhetővé tesz minden egyéb bibliothekonómiai segédeszközt. Ha *Graesel* megírná még a könyvtártannak második részét, a könyvtárrajzot, akkor jó időre csak a különböző szakkönyvtárak számára való speciális kézikönyvek megírása lesz a bibliologiai írók földadata.

Szabó *Ervin*.